

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»

Ректори Донишгоҳи давлатии
омӯзгории Тоҷикистон ба номи
Садриддин Айни, д.и.ф., профессор
Ғаффорӣ Н.У.

« 26 » соли 2021

ТАҚРИЗИ

муассисаи тақриздиханда ба диссертатсияи Шамшоди Ҷамшед дар мавзӯи «Аз таърихи эҷоди «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айни (дар асоси матнҳои чопии асар)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020500 – Филология

Омӯзиш ва баррасии нақди матни адабиёти муосири тоҷик аз масъалаҳои муҳим ва зарурӣ ба ҳисоб рафта, дар ин замина ҷиҳати омода намудани матнҳои саҳеҳи осори адибон шароит фароҳам оварда мешавад. Боиси қаноатмандист, ки солҳои охир дар баробари омӯзиши нақди матни адабиёти классики тоҷик, тавачҷуҳ ба матншиносии адабиёти муосир низ зиёд шуда истодааст.

Аксаран пажӯҳиши осори бадеӣ аз рӯи як матн сурат мегирад, вале омӯзиши асар дар сурате комил мегардад, ки ҷараёни эҷоди он аз лиҳози матншиносӣ таҳқиқ карда шавад. Аз ҷумла, яке аз асарҳои арзишманди устод Садриддин Айни «Ёддоштҳо», ки аз ҷониби нависанда таҳриру тақмил дода шудааст, омӯзиши таърихи матни он адабиётшиносии тоҷик зарур ва ба мақсад мувофиқ аст.

Ҳарчанд ки то имрӯз роҷеъ ба паҳлуҳои гуногуни «Ёддоштҳо»-и С. Айни муҳаққиқони зиёде таҳқиқ бурдаанд, аммо оид ба таърихи навишта шудан ва тақмили минбаъдаи он таҳқиқоти густурдаву фарогири илмӣ анҷом дода нашудааст. Бо дарназардошти ҳамин нукта, метавон гуфт, ки Шамшоди Ҷамшед ба масъалаи хеле муҳим ва таҳқиқталаби илми адабиётшиносӣ даст задаст.

Мақсади асосии таҳқиқ, қабл аз ҳама, ба мубрамияти мавзӯ рабт дошта, барои расидан ба ҳадафи асосии таҳқиқ дар рисола ҳалли вазифаҳои зерин пешбинӣ шудааст: ба таҳлилу таҳқиқ гирифтани тағйироти дар сюжет, системаи образҳо, забон, услуб ва дигар воситаҳои тасвир, ки дар ҷопҳои китобии асар мушоҳида мешаванд; нишон додани он, ки матни ҳозираи «Ёддоштҳо» яку якбора ба вучуд наомада, балки маҳсули меҳнати тоқатшикани эҷодии устод С. Айни мебошад; тақвият додани сухани устод Айни – «кори наку кардан аз пур кардан аст» дар

асоси таҳрирҳои гуногуни матнҳои чопии асар; зимни муқоисаи матнҳои маҷаллавӣ ва китобии асар равшан намудани тамоюли нависанда ба воқеияти тасвир; таҳқиқу таъйини таъсири манфии як қатор саҳву хатоҳое, ки бо даҳолати муҳаррирон, нусхабардорон, ҳуруфчинон, мусахҳеҳон ҳангоми чопҳои гуногун пайдо шуда, сабаби костагиҳои забонӣ, услубӣ ва мазмуни матни «Ёддоштҳо» гардидаанд; саҳм гузоштан дар омода намудани матни илмии «Ёддоштҳо». Дар баробари ин, дар мавридҳои ҷудогона масъалаи муносибати нависанда ба чопи асар таҳлилу баррасӣ гардидааст.

Сохтори рисолаи тақризшаванда аз муқаддима, ду боб – ҳар боб аз чор фасл ва хулосаву китобнома иборат буда, дар муқаддима оид ба масоили аҳаммият, дараҷаи омӯзиши мазӯъ, сарчашмаҳои таҳқиқ, асосҳои назарӣ ва методологии таҳқиқ, навғониҳо, арзиши назарӣ ва амалии таҳқиқ, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, коркард ва татбиқи натиҷаҳои таҳқиқ андешаву мулоҳизаҳо баён намудааст.

Боби якуми диссертатсия таҳти унвони «Тағйиру таҳрири сохторӣ ва мундариҷавии «Ёддоштҳо» дорои чор фасл ва ду зерфасл мебошад. Фасли якуми боби мазкур таҳти унвони “Таърихи нақди матни осори С. Айнӣ” характери назариявӣ дошта, мухтасаран ба таҳқиқи матншиносии осори Садриддин Айнӣ бахшида шудааст. Мавриди зикр аст, ки дар адабиётшиносии муосири тоҷик аввалин нишонаҳои ин илм дар тадқиқи ҳуди устод Айнӣ ба мушоҳида мерасад. Садриддин Айнӣ барои ба вуҷуд овардани матни саҳеҳу комили як қатор асарҳо – «Наводир-ул-вақоеъ»-и Аҳмади Дониш (ҳамроҳи Мунзим ва Ҳайрат), «Намунаи адабиёти тоҷик», «Бӯстон»-и Саъдии Шерозӣ, «Хамса»-и Алишер Навоӣ, «Бадоеъ-ул-вақоеъ»-и Зайниддин Маҳмуди Восифӣ, намунаҳои эҷодиёти Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Абӯалӣ ибни Сино, Абдулқодирӣ Бедил ва дигарон саҳм гузоштааст. Диссертант дар ин қисмати кор барои тақвияти фикр оид ба нақши устод Айнӣро дар таҳкими илми матншиносӣ бо иқтибоси адабиётшинос Абдулҳай Маҳмадаминов чунин асоснок кардааст: «Намунаи адабиёти тоҷик» барои омӯзиш ва тадқиқи яке аз соҳаҳои муҳими фаъолияти адабиётшиносии С. Айнӣ, ки матншиносӣ, маводи пурқимате медиҳад. С. Айнӣ бо ин асар бори аввал дар адабиётшиносии муосири тоҷик ба матншиносӣ асос гузошт» (дисс. с.16).

Фасли дуюми боби якуми диссертатсия зери унвони “Такмили сохторӣ ва бандубасти «Ёддоштҳо» ба таҳқиқи пайдарпайии мантикии ҳодисаҳою воқеаҳо ва ҷобачошавии қисмҳои асар, ба мисли қисму боб, лаҳзаҳо ва ғайра бахшида шудааст. Дар ин фасл таъкид мешавад, ки

«Ёддоштҳо» чор чилдро дар бар гирифта, пайдарпай баробари ба анҷом расидани ҳар чилд нашр гардидааст. Диссертант барои равшании фикр оид ба нақшаи таълиф ва такмили минбаъдаи он дар баробари нашрҳои маҷаллаҳои ва китобии асар, инчунин аз мактубҳои устод Айнӣ ба нависандагони тоҷик васеъ истифода кардааст, ки боиси тавачҷуҳ мебошад. Дар диссертатсия таъкид мешавад, ки Садриддин Айнӣ ҳангоми ба нашр омода кардани «Ёддоштҳо» муҳарририи қисми сеюми асарро ба А. Деҳотӣ ва қисми чорумро ба Ҳ. Аҳрорӣ вогузор мекунад, ки ин вазъ, бешак, ҳамкориҳои муаллиф ва муҳарриро ба миён мегузорад. Зеро, тавре ки муаллифи диссертатсия баён намудааст, устод Айнӣ аз ғалат ҷоп шудани қисмҳои якуму дуюми асар интиқод кардааст. Аз ин лиҳоз, баррасӣ ва хулосаҳои диссертант дар ин самт манфиатбахш мебошанд.

Дар умум, «Ёддоштҳо» дар нашрҳои маҷаллаҳои «Шарқи сурх» фарогири 111 боб ва дар нашрҳои китобӣ шомили 146 боб мебошад, ки бо ҷадвалҳои муқоисавӣ оид ба ҳар қисм алоҳида ба таври васеъ нишон дода шудааст.

Фасли сеюми боби якум «Таҳриру такмили мундариҷаи асар» унвон гирифта аз ду зерфасл – «Илова дар матнҳои китобӣ», «Ихтисорот дар матнҳои китобӣ» таркиб ёфтааст. Унвонҷӯ дар наشري китобӣ равшантару возеҳтар гардидани мазмуни асарро таъкид карда, андешаҳои ӯро бо мисолҳои фаровон тақвият бахшидааст. Аз ҷумла, зимни баррасии боби «Машғулоти илмӣ ва адабии ман дар мадрасаи Ҳочӣ Зоҳид», ки дар наشري китобӣ «Аҳволи умумӣ ва машғулоти илмӣ ва адабии ман дар мадрасаи Ҳочӣ Зоҳид» унвон гирифтааст, тағйироти бавучудода, агар, аз як тараф, муносибати нависандаро ба воқеият нишон диҳад, аз тарафи дигар, ба фаъолияти мударрисии С. Айнӣ иртибот мегирад. Дар ин қисмати рисола нишон дода шудааст, ки тафсилоти баъзе воқеаҳо дар чор боб ва зиёда аз он идома мекунад. Намунаи ин боби «Ҷанги муллоён бо аробакаш» мебошад. Дар баробари илова гардидан ба матни асар, инчунин ихтисорот ҳам мушоҳида мешавад ва унвонҷӯ бо мисолҳои ҷолиб ҳолати мазкурро таҳлилу баррасӣ карда, сабабҳои ихтисори матни асарро нишон додааст.

Фасли чоруми боби аввал «Тағйироти порчаҳои шеърӣ» ном гирифтааст. Дар ин қисмат унвонҷӯ ҳамаи шеърҳои истифодашудаи «Ёддоштҳо»-ро омӯхта, дар шакли мукамал таҳлилу баррасӣ кардааст. Шеърҳои истифодашударо ба се гурӯҳ – шеърҳои, ки ҳам дар наشري маҷаллаҳои ва ҳам дар наشري китобӣ ҷой доранд; шеърҳои, ки дар наشري китобӣ илова гардидаанд ва шеърҳои, ки танҳо дар маҷалла зикр

ёфтаанд, чудо карда ба як равиши муайян чараёни тағйирёбӣ ва такмили онҳоро нишон додааст.

Боби дуюми диссертатсия, ки “Тағйироти шаклии матн ва масъалаҳои чопи илмии «Ёддоштҳо»” унвон дорад, аз чор фасл иборат аст. Фасли аввали боби мазкур “Такмили забони асар” ном дошта, унвонҷӯ фаъолияти устод Айниро ҳангоми таҳрири матнҳои маҷаллавӣ ва китобии «Ёддоштҳо» равшан намуда, саҳми нависандаро ҷиҳати таъмини суфтагӣ ва равонии ифода дар матнҳои китобӣ нишон додааст.

Дар баробари ин, як қатор саҳву ғалатҳое, ки дар нашрҳои ҳам маҷаллавӣ ва ҳам китобӣ сар задааст, нишон дода шудааст.

Фасли дуюми боби дуюм «Тағйиру такмили услуби нигориши асар» унвон дошта, дар он тағйироти услубии асар, ки ифодакунандаи таҳаввули ҷаҳонбинӣ ва маҳорати эҷодии нависанда мебошад, таҳлилу баррасӣ гардидааст. Ба ҳамин тариқ, ҳангоми таҳрири матни китобии «Ёддоштҳо» услуби баёни воқеаву ҳикояҳо боз ҳам мучазу равшан ва ифоданок гардидааст, ба дараҷае ки ошкоро ва бо як эҳтироси сиёсӣ ифода намудани муносибати худ ба воқеаҳо, ба қаҳрамонҳо ва рафтори онҳо аз муҳимтарин хусусияти услубии устод Айнӣ дар асари мазкур доништа шудааст.

Диссертант чилди шашум ва ҳафтуми Куллиёти 15 - чилдаи Садриддин Айниро, ки фарогири асари “Ёддоштҳо” мебошанд, барои натиҷагирӣ бо матнҳои қаблии асар мавриди муқоиса қарор додааст. Тағйироте, ки дар ин нашр дида мешаванд, дар фасли сеюми боби дуюм таҳти унвони “Матни куллиётии “Ёддоштҳо” натиҷагирӣ шудааст. Аз баррасии ин фасл равшан мегардад, ки ҳангоми омода намудани Куллиёти нависанда ғалатҳои зиёди каллимаву таркибот ва ҷумлаҳои алоҳида ислоҳ гардидааст.

Дар баробари он ки мураттибони ҷилдҳои шашум ва ҳафтуми Куллиёти 15-чилдаи устод Айнӣ дар таҳияи «Ёддоштҳо» заҳматҳои зиёд кашидаанд, ҳамонро дар матни куллиётии асар баъзе камбудихо ҷой доранд. Дар ҳақиқат, ба вучуд овардани матни илмӣ-оммавӣ дар он солҳо як дастовард дар адабиёти муосири тоҷик доништа мешавад. Ва имрӯз, ки шароити кишвари соҳибистиклоли мо низ ба чопи илмӣ омода намудани матнҳои саҳеҳи осори адибон аз вазифаҳои аввалиндараҷаи нақди матн доништа мешавад. Фасли охири боби дуюм “Зарурати чопи илмии асар” ба ҳамин масъала бахшида шудааст.

Дар қисмати хулоса муҳаққиқ баъди таҳқиқу таҳлили мавзӯи мазкур ба хулосаи амиқи илмӣ мерасад, ки дар умум нуктаҳои асосии илмиву назариявии диссертатсияро бозгӯ менамоянд..

Диссертатсия дар маҷмӯъ бо мазмуну муҳтаво, масъалагузорӣ, муҳокимарониҳо ва хулосабарориҳои амиқу дақиқ таҳқиқоти пурра анҷомёфта буда, аз меҳнати бурдборонаи унвонҷӯ дарак медиҳад. Феҳристи адабиёт бар асоси талаботи муқарраргардида мурағабгардидааст.

Дар баробари дастовардҳои илмӣ дар диссертатсияи тақризшаванда баъзе иштибоҳу норасоиҳо низ роҳ ёфтаанд, ки зикри онҳо дар тақмили минбаъдаи таҳқиқоти унвонҷӯ мусоидат мекунад:

1. Мурағабсозии дастгоҳи илмӣ-техникии рисола аз камбудӣ холи нест.

2. Дар баъзе бобу фаслҳои рисола иқтибосҳои зиёд пайи ҳам оварда шудааст (саҳ. 13,14,15, 28, 29, 30).

3. Дар матн диссертатсия, дар ду шакл навиштани номҳо, мисли Шукуров М. – Шакурӣ М., Кӯчаров А. – Кӯчарзода А., А. Маҳмадаминов – А.С. Муҳаммадамин ба назар расид.

4. Дар рӯйхати адабиёти истифодашуда осори илмию назарии як гурӯҳ олимони ватанию хориҷӣ ба назар мерсанд, ки мутаассифона, дар диссертатсия андеша ва назариёти онҳо истифода нагардидааст.

5. Дар фасли дуҷуми боби дуҷум муҳаққиқ андешаи худро дар бораи сар задани хатоҳо аз ҷониби мутасаддиёни ҷоп бамаврид бо овардани иқтибос аз матншиноси руст Б.В.Томашевский асоснок кардааст. Қисмати аввали фишурда, ки ба забони тоҷикӣ навишта шудааст, бояд фикри иқтибосшуда ҳам ба забони тоҷикӣ навишта шавад (саҳ. 19).

6. Дар диссертатсия ғалатҳои техникӣ, имлоӣ ва баъзан услубӣ ба назар мерасанд, ки ислоҳу тасҳеҳи онҳо ҳангоми таҳия ва нашри ҷопии он зарур аст.

Таъкид карданием, ки камбудии дар боло зикршуда ҷузъӣ, дуҷумдараҷа ва ислоҳшаванда буда, ба ҳеҷ ваҷҳ қимати ин кори илмиро паҳ намекунанд.

Фишурдаи рисола, маводҳои ҷопӣ ва гузоришҳои илмии муаллиф мазмун ва муҳтавои асосии диссертатсияро инъикос менамоянд.

Метавон хулоса кард, ки диссертатсияи Шамшоди Ҷамшед дар мавзӯи «Аз таърихи эҷоди «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айни (дар асоси матнҳои ҷопии асар)» бар асоси меъёрҳо ва талаботи корҳои илмии ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, муаллиф ба дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020500 – Филология сазовор аст.

Тақризи муассисаи тақриздиханда дар ҷаласаи кафедраи назария ва таърихи факултети филологияи тоҷики Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ

Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ дар таърихи 26 феввали соли 2021, қарори №6 бо иштироки диссертант Шамшодӣ Ҷамшед муҳокима гардид.

Иштирок дошт: 14 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: тарафдор - 14, зид – нест, бетараф нест.

Раиси ҷаласа:

мудири кафедраи назария ва таърихи

Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ

Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ, д.и.ф., профессор Салихов Ш.А.

Котиби ҷаласа,
ассистенти кафедра

 Самиева Н.

Эксперт, доктори илми филология,
профессор

 Муллоев А.

Имзои Салихов Ш.А., Самиева Н. ва А. Муллоевро тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳои

Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ

Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ

 Назаров Д.

Нишонӣ: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 121.

Тел: +992 (37) 224-13-83; (+992) 987650043

E-mail: soleh59@mail.ru

«26» феввали соли 2021